

ילקוט שמעוני עמוס - פרק ה - רמז תקמה

דבר אחר מפני הארי זה בבל, ופגעו הדוב זה מדי, ובא הבית זה יון שהיה הבית קיים בימיהם, ונשכו הנחש זה אדום שקולו כנחש ילך, וכה"א פתחי לי אחותי בבבל, רעיתי במדי, יונתי ביון, תמתי באדום, ולמה קורא יונתי ביון שהיו מקריבים בימיה תורים ובני יונה ע"ג המזבח, תמתי באדום שהיו ישראל מותאמין עמו ומשלימין נפשותיהם על קדושת ה', לפי שכמה גזרות נגזרו עליהם בימיהם וכה"א אפפוני חבלי מות (ברמז קנ"ח). כאשר ינוס איש מפני הארי זה בבל קדמיתא כאריה, ופגעו הדוב זה מדי תנינא דמיה לדוב, ובא הבית שבאו לבנות בית המקדש בימיהם ועמד עליהם המן הרשע הוא [ובנו] שמשי ספרא, ומשם (י) ירו פרזבוטי (וירד) מרדכי שיבנה בית המקדש. אמרו ישראל מרדכי מן שבט בנימין וכתוב בו ובין כתפיו שכן לפיכך (אמרו ישראל) ירד פרזבוטי כנגדן מרדכי לבנות בית המקדש, והמן ירד כדי לבטל שכן כתיב ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתוב שטנה. לפיכך צווחו הכל ויהי בימי אחשורוש (ברמז ש"י):

עזרא ב:א-ב

וְאֵלֶּה בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֵלִים מִשְׁבֵּי הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְבָבֶל וַיָּשׁוּבוּ לִירוּשָׁלַם וַיְהוּדָה אִישׁ לְעִירוֹ: (ב) אֲשֶׁר בָּאוּ עִם זָרְבָבֶל יֵשׁוּעַ נַחֲמִיָּה שְׁרָיָה רַעְלִיָּה מְרַדְכֵי בִלְשַׁן מְסַפֵּר בְּגֵי רְחוּם בַּעֲנָה מְסַפֵּר אֲנָשֵׁי עִם יִשְׂרָאֵל:

עזרא ד:א-ו

(א) וַיִּשְׁמְעוּ צָרֵי יְהוּדָה וּבְנֵימָן כִּי בְנֵי הַגּוֹלָה בּוֹנִים הֵיכַל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיָּגִשׁוּ אֶל זָרְבָבֶל וְאֵל רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת וַיֹּאמְרוּ לָהֶם נִבְנָה עִמָּכֶם כִּי כָכֶם נִדְרוּשׁ לְאֱלֹהֵיכֶם וְלֹא [וְלֹא] אֲנַחְנוּ זְבָחִים מִימֵי אֶסֶר חֲדָן מֶלֶךְ אֲשׁוּר הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ פֹּה: (ג) וַיֹּאמֶר לָהֶם זָרְבָבֶל וַיֵּשׁוּעַ וְשָׂאֵר רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לֹא לָכֶם וְלָנוּ לְבָנוֹת בֵּית לְאֱלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנָה לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוְּנוּ הַמֶּלֶךְ כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס: (ד) וַיְהִי עִם הָאָרֶץ מְרַפִּים יְדֵי עַם יְהוּדָה וּמְבַלְהִים [וּמְבַהֲלִים] אוֹתָם לְבָנוֹת: (ה) וְסִכְרִים עָלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהַפְרֵם עֲצָתָם כֹּל יְמֵי כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס וְעַד מְלָכוֹת דָּרְיוּשׁ מֶלֶךְ פָּרַס: (ו) וּבְמַלְכוּת אַחְשֻׁרוּשׁ בְּתַחֲלַת מְלָכוֹתוֹ כָּתְבוּ שׁוֹטְנָה עַל יִשְׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם:

רש"י אסתר פרק ט פסוק י

(י) עשרת בני המן - ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלים כמו שכתוב בספר עזרא (עזרא ד) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישיבי יהודה וירושלם, ומה היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/ב

ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י/ב

רבי יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה' שם זה הכתב שאר זה לשון נין זה מלכות ונכד זו ושתי רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס תחת הנעצוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה דכתיב ובכל הנעצוץ ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכי תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זהב יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנאמר ויהי אומן את הדסה והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם ומי חדי הקדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים והא כתיב בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יא/ב

ממלכות הארץ נתן לי ה' התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה: בימים ההם כשבת המלך וכתוב בתריה בשנת שלש למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתייבשה דעתו אמר בלשצר חשב וטעה אנא חשיבנא ולא טעינא מאי היא דכתיב כי לפי מלאכת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכתוב למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה חשוב ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרים ותלת דאוויל מרודך ותרתין דידיה הא שבעים אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו ונבוכדנצר מנלן דארבעין וחמש שנין מלך דאמר מר גלו בשבע גלו בשמונה גלו בשמונה עשרה גלו בתשע עשרה גלו בשבע לכיבוש יהויקים גלות יהויכין שהיא שמונה לנבוכדנצר גלו בשמונה עשרה לכיבוש יהויקים גלות צדקיהו שהיא תשע עשרה לנבוכדנצר דאמר מר שנה ראשונה כיבש נינוה שניה כיבש יהויקים וכתוב ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מורדך מלך בבל [בשנת מלכתו] את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אותו מבית הכלא תמני ותלתין ושבע הרי ארבעין וחמש דנבוכדנצר ועשרין ותלת דאוויל מרודך גמרא ותרתין דידיה הא שבעין אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו היינו דקאמר ליה דניאל ועל מרי שמיא התרוממת ולמאניא די בייתיה היתיו קדמך וכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא [כשדאי] וכתוב ודריוש מדא קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין אמר איהו מיטעא טעי אנא חשיבנא ולא טעינא מי כתיב למלכות בבל לבבל כתיב מאי לבבל לגלות בבל כמה בצירן תמני חשיב ועייל חילופייהו חדא דבלשצר וחמש דדריוש וכורש ותרתין דידיה הא שבעין כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפרוק אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושתי והא שפיר חשיב איהו נמי מיטעא טעי דאיבעי ליה למימני מחרבות ירושלים סוף סוף כמה בצירן [חדיסר] [חד סרי] איהו כמה מלך ארביסר בארביסר דידיה איבעי ליה למיבני בית המקדש אלמה כתיב באדין בטילת עבדת בית אלהא די בירושלם אמר רבא שנים מקוטעות הוו

רש"י מגילה דף יא/ב

כשבת המלך - משמע בתחילת מלכותו, והדר כתיב בשנת שלש:

כשנתייבשה דעתו - שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו, כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל, ועכשיו נתייבשה [דעתו]:

מאי היא - חושבניה דבלשצר וטעותיה:

לפי מלאות לבבל - כסבור הוא למלכות בבל, מיום שנטלה בבל מלכות, וזה נבוכדנצר, נטל מלכות מאסר חדון מלך אשור:

חשב - בלשצר ארבעים וחמש דנבוכדנצר, ועשרים ושלוש דאוויל מרודך:

ותרתין דידיה - דאשכחן דבלשצר מלך תלת שנין, דכתיב בספר דניאל, בשנת שלש למלכות בלשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל וגו':

גלו בשבע גלו בשמונה - חד גלות הוא, וקראי קא דריש, כתיב בגלות יהויכין בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר בסוף ספר מלכים, ובספר ירמיה בסופו אשר הגלה נבוזראדן בשנת שבע, אלא שמונה למלכות נבוכדנצר, ושבע לכיבוש יהויקים, שכבשו תחתיו בשנה שניה למלכותו ולא הגלהו, ויהי לו עבד שלש שנים, ושמונה עשרה ותשע עשרה כתיב בגלות צדקיהו בסוף ספר ירמיה, והיינו חורבות ירושלים שהיא אחת עשרה שנה אחר גלות יהויכין, דכתיב ויהי בעשתי עשרה שנה למלך צדקיהו וגו', ומאי שמונה עשרה ותשע עשרה שמונה עשרה לכיבוש יהויקים ותשע עשרה למלכות נבוכדנצר:

מדרש רבה אסתר פרשה ג פסקה ט

(ט) דבר אחר גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים מה ראה הכתוב לפרסם סעודתה של ושתי ר' יהושע בן קרחה אמר כל כך למה להודיעך לאיזו שלווה אסתר נכנסת אמר רבי מאיר אם כך למכעיסו קל וחומר לעושי רצונו דבר אחר גם ושתי המלכה אין גם אלא ריבוי מה זה בששה ניסין אף זה בששה ניסין מה זה במיני יציאות אף זה במיני יציאות **מה זה בסעודת ארץ ישראל אף זה בסעודת ארץ ישראל מה זה בבגדי כהונה גדולה אף זה בבגדי כהונה גדולה ר' ברכיה אמר כהדא צרצרא דמתנגלגלא בדילה ודלא דילה ד"א גם ושתי המלכה גם וגם הגיע משתותא של ושתי הגיע זמנה של ושתי ליגמם הגיע זמנה של ושתי ליבצר הגיע זמנה של ושתי לידרך ר' הונא אמר הגיע עת זמנה ליממת המד"א (בראשית ג') ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה**

מסכת מגילה דף יב/א

רבא לעשות כרצון מרדכי והמן מרדכי דכתיב איש יהודי המן איש צר ואויב גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות בית הנשים מיבעי ליה אמר רבא שניהן לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי איהו בקרי ואתתיה בבוציני ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדיי רצונכם לראותה אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטין ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת היינו דכתיב אתר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה ותמאן המלכה ושתי מכדי פריצתא הואי דאמר מר שניהן לדבר עבירה נתכוונו מאי טעמא לא אתאי אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת במתניתא תנא [בא גבריא אל ועשה לה זנב] ויקצף המלך מאד אמאי דלקה ביה כולי האי אמר רבא שלחה ליה בר אהוריריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי והוא גברא אשתטי בחמריה מיד וחמתו בערה בו ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן יודעי העתים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה וטעמא אמרו ליה דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר מיד והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש אמר רבי לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורין

כלי יקר על שמות פרק כח פסוק לט

מכלים שונים (ילקוט שמעוני אסתר א תתרמח) ומכל מקום הוגד לרשע זה שאסור ללבוש בגדים אלו לזרים כי אם לכהן בשעת עבודה, וגם מצד כלי הקודש היה מתירא מן העונש שקרה לבלשצר. על כן חשב לתקן זה ואמר בשלמא בלשצר חשב וטעה כי הוא נשתמש בכלים אלו שלא כדרך שהרי דרך תשמישם הוא שתהיה

אכילה מרובה משתיה ואצל בלשצר כתיב (דניאל ה א) לקבל אלפא חמרא שתי ואם כן ודאי היה מרבה בשתיה יותר מבאכילה והכל עשה כדי להרחיק הכלים מקדושתן להשתמש בהם שלא כדרך על כן נענש, ועוד חשב שנענש לפי שמכל הסעודה לא הקריב פר ואיל כו':

אמנם אחשוורוש חשב להיות נקי מכל אלה, כי אמר אני אשתמש בכלים אלו כדרך אכילה מרובה משתיה וא לא אחלל אותם מן קדושתם, גם בזה נקי אנכי וממלכתי מן הלבשת בגדי כהונה כי דומה כאילו אני עומד ומקריב קרבנות ובזה יהיה נקי גם מן קטרוג כלום הקריב לפניך פר ואיל, וכדי לחזק טעותו קרא שמות לסריסיו שהיו משרתים לו בסעודה היושבים ראשונה במלכותו על שם הכהנים משרתי אלהינו בבהמ"ק כי המה ראשונים במלכות שמים רואי פני מלך עליון, על כן קרא לשמות רואי פניו הקרובים אליו כרשנא שתר על שם פרים בני שנה ושתי תורים וכן כולם וכל זה עשה להשוות סעודתו ומשרתיה מכל וכל לסעודות המזבח ולעבודת הכהנים משרתי המזבח וחשב להיות פטור עי"ז, הן מן קטרוג כלום הקריב לפניך פר ואיל, הן מן עונש של בלשצר, הן מעונש של לבישת הבגדים לאיש זר:

מסכת מגילה דף יג/א

כי אין לה אב ואם ובמות אביה ואמה למה לי אמר רב אחא עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת תנא משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית וכן הוא אומר ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת משום דבחיכו תשכב הוות ליה (לבת) [כבת] אלא (לבית) [כבית] הכי נמי לבית ואת שבע הנערות וגו' אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת וישנה ואת נערותיה

רבה אסתר פרשה ו פסקה ו

(ו) כתיב (שמות י"ז) ושים באזני יהושע זה אחד מארבע צדיקים שניתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו משה ניתן לו רמז ולא חש יעקב ניתן לו רמז ולא חש דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו יעקב אמר ליה הקב"ה (בראשית כ"ח) ושמרתיו בכל אשר תלך ויירא אדם שהבטיחו הקב"ה היה מתפחד דכתיב (שם) ויירא יעקב וגו' אלא אמר שמא כשהייתי בבית לבן הטמא נתלכלכתי בטומאה משה ושים באזני יהושע לומר שאתה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ וכתיב ואתחנן אל ה' אבל דוד ומרדכי ניתן להם רמז וחשו דוד אמר (שמואל א' י"ז) גם את הארי גם הדוב הכה עבדך אמר דוד וכי מה אני ספון שהכיתי חיות רעות אלו אלא אמר שמא דבר עתיד ליארע את ישראל והן עתידין לינצל על ידי מרדכי ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים אמר אפשר לצדקת זאת שתנשא לערל אלא שעתידי דבר גדול שיארע על ישראל ועתידי להנצל על ידיה:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג/ב

לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר ומאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבא לי אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה אחיו אנא ברמאות אמרה ליה ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא אמר לה אין עם נבר תתבר ועם עקש תתפל אמר לה ומאי רמיותא אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסיב לי מקמה מסר לה סימנים כי מטא ליליא אמרה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול ומה צניעות היתה בשאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל זכה ויצאת ממנו אסתר ואמר רבי אלעזר כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם פוסק לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות שנאמר ויושיבם לנצח ויגבהו (וגו') ואם הגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר ואם אסורים בזקים וגו' ואת מאמר מרדכי אסתר עושה אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים כאשר היתה באמנה אתו אמר רבה בר לימא (משמיה דרב) שהיתה עומדת מחיקו של אחשוורוש וטובלת ויושבת בחיקו

של מרדכי בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הקציף הקדוש ברוך הוא אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק ומנו יוסף שנאמר ושם אתנו נער עברי וגו' עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי וגו' אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו והיו מספרין בלשון טורסי ואומרים מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו בא ונטיל ארס בספל כדי שימות והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון אמר לו והלא אין משמרת ומשמרתך שוה אמר לו אני אשמור משמרת ומשמרתך והיינו דכתיב ויבקש הדבר וימצא

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג/א

בערב היא באה ובבקר היא שבה אמר רבי יוחנן מגנתו של אותו רשע למדנו שבחו שלא היה משמש מטתו ביום וְתִהְיֶה אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חֵן אִמְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר מִלְּמַד שֶׁלְּכָל אֶחָד וְאֶחָד נִדְמָתָהּ לֹו כְּאֹמְתָהּ וְתִלְקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אַחְשָׁרוּשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֲדָשׁ הָעֵשְׂרִי הוּא חֲדָשׁ טַבַּת יֶרַח שְׁנֵהֲנָה גּוֹף מִן הַגּוֹף וַיֵּאָהֵב הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר מִכָּל הַנְּשִׁימִים וְתִשָּׂא חֵן וְחֶסֶד לִפְנֵי מֶלֶךְ הַבְּתוּלוֹת אִמְרֵי רַב בִּיקֶשׁ לְטַעֵם טַעֵם בַּעֲוֵלָה טַעֵם וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֵּיָא וְלֹא גִלְיָא לִיהָ דְּלִי כְּרַגָּא וְלֹא גִלְיָא לִיהָ שְׁדֵר פְּרִדִּישְׁנִי וְלֹא גִלְיָא לִיהָ וּבִהְקִיץ בַּתּוּלוֹת שְׁנִיתִי גּוֹ' אֲזִיל שְׁקַל עֵצָה מִמְרַדְכִי אִמְרֵי אִין אִשָּׁה מִתְקַנָּאָה אֲלֵא בִירַךְ חֲבִירָתָהּ וְאִפִּילוּ הַכִּי לֹא גִלְיָא לִיהָ דְּכִתִּיב אִין אֶסְתֵּר מִגְדַּת מוֹלַדְתָּהּ וְגוֹ'

רבה אסתר פרשה ז פסקה ח (ח) מה אמר להם מרדכי למי שאומר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך ר' לוי אמר אמר להם מרדכי משה רבינו הזהיר לנו בתורה (דברים כ"ז) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ורשע זה עושה עצמו עבודת כוכבים וישעיהו הנביא הזהירנו (ישעיה ב') חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא

מגילה דף יג/ב ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכלינהו אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית בהו רבנן אמר ליה עם אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרין הם בין העמים שמא תאמר אית הנאה מינייהו מפורד כפרדיה זו שאינה עושה פירות ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך ודתייהם שונות מכל עם דלא אכלי מינן ולא נסבי מינן ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י ולמלך אין שוה להניחם דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו אם על המלך טוב יכתב לאבדם

רבה בראשית פרשה יח פסקה ה - רבי שמואל ורבי אבהו ורבי אלעזר בשם רבי חנינא אמרו בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה אמר רבי אסי כל איסור שכתוב בבני נח לא בעשה ולא בלא תעשה אלא במיתה והיאך עבידא (בראשית ב) ודבק באשתו והיו לבשר אחד רש"י סנהדרין דף נח/א ודבק ולא בזכר - דליכא דיבוק, דמתוך שאין הנשכב נהנה אינו נדבק עמו: רבה במדבר פרשה יג פסקה ג

היה נוטל זכרותו של ישראל וזורק כלפי מעלה ומחרף ומגדף ואומר בזו חפצת הה"ד (דברים כה) ויזנב בך שהכם מכת זנב ושפל רוח יתמד כבוד זה יהושע שהרגו שנאמר (שמות יז) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו וגו' תנחומא כי תצא פרק י (י) ויזנב בך הכה אותן מכת זנב ואתיא כי הא דא"ר חנינא בר שיקלא מה היו בית עמלק עושין חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה ואומרין בזה בחרת הוי לך מה שבחרת לפי שלא היו ישראל יודעין

מגילה דף יב/א

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו אמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו עבודה זרה דף ג/א

שלא השתחוו לצלם - אומר ר"ת דצלם דנבוכדנצר לאו עבודת כוכבים הוא אלא אנדרטי עשוי לכבוד המלך ובהכי ניחא דנקט גבי אברהם שלא עבד עבודת כוכבים ובחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם וניחא הא דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואילו היה עבודת כוכבים ממש חס ושלום כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחווים לצלם כר' חנינא בן תרדיון (לקמן יח.) ששמו ספוגין על לבו ליסרו ור"ע (ברכות סא:) שסרקו בשרו במסרקות פיות והיינו הא דפריס פרק מקום שנהגו (פסחים דף נג:) מר ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש פירוש היה להם להשתחוות לצלם כיון שלא היה עבודת כוכבים ממש ועוד ראייה מפ"ק דמגילה (דף יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שהשתחוו לצלם וכו' הם לא עשו אלא לפנים ואם היתה עבודת כוכבים היה להם למסור עצמן על קידוש השם ולישנא דקרא נמי משמע הכי דכתיב לאלהיך לית אנן פלחים ולצלמך לית אנן סגדין משמע דתרי מילי הוו:

רבה אסתר פרשה ו פסקה ב

יהודי למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם הה"ד לא יכרע ולא ישתחוה וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך אלא כשצוה אחשוורוש להשתחוות להמן חקק עבודת כוכבים על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לעבודת כוכבים וכשהיה רואה המן שאין מרדכי משתחוה לו נתמלא חימה ומרדכי אומר לו יש אדון המתגאה על כל גאים היאך אני מניחו ואשתחוה לעבודת כוכבים ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא יהודי לומר יהודי יחידי

אסתר ושתי וזרש

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/א

תנו רבנן ארבע נשים יפיות היו בעולם שרה רחב ואביגיל ואסתר ולמאן דאמר אסתר ירקוקת היתה מפיך אסתר ומעייל ושתי

מדרש תהלים מזמור כב

אלי אלי למה עזבתני. אלי בים, אלי בסיני, למה עזבתני. למה נשתנה עלי סידורו של עולם וסידורן של אמהות. מה שרה אמנו על ידי שנשבית לילה אחת, לקה הוא וכל ביתו, שנאמר (בראשית יב, יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו. אמרה אסתר, ואני נתונה בחיקו של אותו רשע כל השנים הללו, למה אין אתה עושה לי נסים. למה עזבתני. אלי אלי, למה שלש פעמים, אלי מבטן אמי. אמרה אסתר לפני הקב"ה, רבונו של עולם שלש מצוות נתת לי, נדה וחלה והדלקת הנר. כלום עברתי על אחת מהן. למה עזבתני. (ירמיה ט, כ) להכרית עולל מחוץ.

- he arranges here for the death of ושתי to allow free field
- he arranges for the abolishment of the judicial balance
- arranges to be the only one important enough to be invited with the king
- he was the one who made sure that מרדכי was not rewarded.
- he prepared the עץ גבוה חמישים אמה

f. he sent the letters which could not be returned – only reinterpreted

And what happens to him!? He is destroyed by each point, made more dangerous to him through his very manipulation, arouses suspicion confirmed when he says **ושניתן כתר** מה לעשות לאיש in answer to **מלכות על ראשו**.

The incredible confluence of **מקרה** and **פור** together with **מוכ"ן**

Whatever is missing, is missing only so that you can be the one to fill it!
רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר – ואת ובית אביך תאבדו

To **מקרה**, success is measured by accomplishment, by taking advantage of a situation:

To **הכנ"ה**, success is measured by significance, by making use of an opportunity:
ישראל responding

Preparation enables response to opportunity

The joining of **מקרה** to **זמן**

עמלק solves problems, Yisrael achieves the solutions for which the problems exist

We now see the broader theme of miracles and the end of miracles

Of self organization, originally a personal issue in the psyche of **אחשוורוש**, then a geopolitical issue in the self-organization of the **מלכות**, then an insight into language, deconstructionism and **עמלק**, and at last a true description of the **פור** of **פורים** itself

A definition of a new **בית מקדש** without miracles

And a new **גאולה** of a vast sophistication that would recreate Yisrael and would be fully appreciated only after the passage of thousands of years

רבה אסתר פרשה ז פסקה ח

(ח) מה אמר להם מרדכי למי שאומר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך ר' לוי אמר אמר להם מרדכי משה רבינו הזהיר לנו בתורה (דברים כ"ז) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ורשע זה עושה עצמו עבודת כוכבים וישעיהו הנביא הזהירנו (ישעיה ב') **חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא**

מגילה דף יג/ב

ישנו עם אחד אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכליניהו אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי אמר ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית בהו רבנן אמר ליה עם אחד הן שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרין הם בין העמים שמא תאמר אית הנאה מינייהו מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך ודתייהם שונות מכל עם דלא אכלי מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י ולמלך אין שוה להניחם דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו אם על המלך טוב יכתב לאבדם

רבה בראשית פרשה יח פסקה ה –

רבי שמואל ורבי אבהו ורבי אלעזר בשם רבי חנינא אמרו בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה אמר רבי אסי כל איסור שכתוב בבני נח לא בעשה ולא בלא תעשה אלא במיתה והיאך עבידא (בראשית ב) ודבק באשתו והיו לבשר אחד
רש"י סנהדרין דף נח/א ודבק ולא בזכר - דליכא דיבוק, דמתוך שאין הנשכב נהנה אינו נדבק עמו:

רבה במדבר פרשה יג פסקה ג

היה נוטל זכרותן של ישראל וזורק כלפי מעלה ומחרף ומגדף ואומר בזו חפצת הה"ד (דברים כה) ויזנב בך שהם מכת זנב ושל רוח יתמך כבוד זה יהושע שהרגו שנאמר (שמות יז) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו וגו'

תנחומא כי תצא פרק י

(י) ויזנב בך הכה אותן מכת זנב ואתיא כי הא דא"ר חנינא בר שיקלא מה היו בית עמלק עושין חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה ואומרין בזה בחרת הוי לך מה שבחרת לפי שלא היו ישראל יודעין

מגילה דף יב/א

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו אמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו

תוס' עבודה זרה דף ג/א

שלא השתחוו לצלם - אומר ר"ת דצלם דנבוכדנצר לאו עבודת כוכבים הוא אלא אנדרטי עשוי לכבוד המלך ובהכי נחא דנקט גבי אברהם שלא עבד עבודת כוכבים ובחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם וניחא הא דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף לג): אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואילו היה עבודת כוכבים ממש חס ושלוס כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחיים לצלם כר' חנינא בן תרדיון (לקמן יח.) ששמו ספוגין על לבו ליסרו ור"ע (ברכות סא:): שסרקו בשרו במסרקות פיות והיינו הא דפריס פרק מקום שנהגו (פסחים דף נג:): מר ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש פירוש היה להם להשתחוות לצלם כיון שלא היה עבודת כוכבים ממש ועוד ראייה מפ"ק דמגילה (דף יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שהשתחוו לצלם וכו' הם לא עשו אלא לפנים ואם היתה עבודת כוכבים היה להם למסור עצמן על קידוש השם ולישנא דקרא נמי משמע הכי דכתיב לאלהיך לית אנן פלחים ולצלמך לית אנן סגדין משמע דתרי מילי הוו:

רבה אסתר פרשה ו פסקה ב

יהודי למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם הה"ד לא יכרע ולא ישתחוה וכי קנתרן היה ועובר על גזירת המלך אלא כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן חקק עבודת כוכבים על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לעבודת כוכבים וכשהיה רואה המן שאין מרדכי משתחוה לו נתמלא חימה ומרדכי אומר לו יש אדון המתגאה על כל גאים היאך אני מניחו ואשתחוה לעבודת כוכבים ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא יהודי לומר יהודי יחיד

רש"י על בראשית פרק יד פסוק ז

(ז) עין משפט הוא קדש - על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה. ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה העמלקי - עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב/ב

רבי יהושע בן לוי אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה
 אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעיה בן גרא ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי
 רבא אמר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני מה עשה לי
 יהודי דלא קטליה דוד לשמעיה דאתיליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן ומה שילם לי ימיני דלא קטליה
 שאול לאגג דאתיליד מיניה המן דמצער לישראל רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרי ליה
 יהודי על שום שכפר בעבודה זרה שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי כדכתיב איתי גוברין יהודאין
 וגו' רבי

מדרש פנים אחרים נוסח א פרק א

פתשגן הכתב. אנטיגרפון ἀντίγραφον דאיגרתא. להנתן דת בכל מדינה ומדינה א"ר לוי אומות
 העולם נביאתן סתומה ואינן יודעין אם להרוג ואם ליהרג. משל לאחד שהיה מהלך בדרך מן דוחקא
 [דאורחא] איתסבע (קם ליה) [קרסוליה] אמר הלואי הוי לי חד חמר עבר עלוי חד רומאי דילדית
 חמרתיה א"ל סב ארכיב הדין [עולאי] א"ל הא לא צלו דאישתמעית ברם אנא לא שאילת כהוגן או
 למרכב או למרכבה בך משל לאדם שהיה מפרש לים הגדול עבר עליו סער גדול ובקש לטבעו בים
 אמר אי קם ליה הדין נחשולא אנא מקריב לי חד עגל כיון דקם ליה נחשולא אמר לא אמרית ולא
 כלום כן הן נבואתן של עובדי אלילים להיות עתידיים ליום הזה ואינן יודעין אם להרוג אם ליהרג אבל
 ישראל נבואתן מפורסמות להיות עתידיים ליום הזה להנקם מאויביהם:

ἀντίγραφον (antigrapho)

We now see the broader theme of miracles and the end of miracles
 Of self organization, originally a personal issue in the psyche of **אחשורוש**, then a geopolitical
 issue in the self-organization of the **מלכות**, then an insight into language,
 deconstructionism and **עמלק**, and at last a true description of the **פור** of **פורים** itself
 A definition of a new **בית מקדש** without miracles
 And a new **גאולה** of a vast sophistication that would recreate Yisrael and would be fully
 appreciated only after the passage of thousands of years
 The Male Yosef vs. the Female Esther: passivity and activity
 Daniel personal relationship to Nevuchadnezar is problem: no dynastic name

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/ב

ותעמד בחצר בית המלך הפנימית אמר רבי לוי **כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה**
אמרה אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב
שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי חזרה וקראתו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה ויהי
כראות המלך את אסתר המלכה אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד
 שהגביה את צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי
 ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים
 וארבע במתניתא תנא על ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים
 דכתיב שיני רשעים שברת ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שריבבת רבה בר עופרין אמר משום
 רבי אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי
 המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש
 יבא המלך והמן אל המשתה תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אליעזר **אומר פחים**
טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפנים לפח רבי יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר אם רעב
שונאך האכילהו לחם וגו' רבי מאיר אומר **כדי שלא יטול עצה וימרוד** רבי יהודה אומר **כדי שלא יכירו**
בה שהיא יהודית רבי נחמיה אומר **כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן**
הרחמים רבי יוסי אומר **כדי שיהא מצוי לה בכל עת** רבי שמעון בן מנסיא אומר **אולי ירגיש המקום**
ויעשה לנו נס רבי יהושע בן קרחה **אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא** רבן גמליאל **אומר מלך**
הפכפכן היה אמר רבן גמליאל עדיין צריכין אנו למודעי דתניא רבי אליעזר המודעי **אומר קנאתו**
במלך קנאתו בשרים רבה אמר לפני שבר גאון אביי ורבא דאמרי תרוייהו בחומס אשית את משתייהם
 וגו' אשכחיה רבה בר אבוב לאליהו **אמר ליה כמאן חזיא**

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד/ב

אסתר דכתיב ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות בגדי מלכות מיבעי ליה אלא שלבשתה רוח
 הקדש כתיב הכא ותלבש וכתוב התם ורוח לבשה את עמשי וגו' אמר רב נחמן לא יאה
ספר דברי הימים א פרק יב
 (יט) וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת עַמְשֵׁי רֹאשׁ הַשְּׁלוּשִׁים \{הַשְּׁלִישִׁים\} לְדָ דָּוִד וְעַמְדָּ בֶן יִשִׁי שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְדָ וְשְׁלוֹם
 לְעֶזְרָה כִּי עֲזָרָה אֱלֹהֶיהָ וְיִקְבְּלֵם דָּוִד וְיִתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד:

מדרש רבה אסתר פרשה ח פסקה ה

(ה) ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו אמר להתך לך אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם הה"ד
 (דברים כ"ה) אשר קרך בדרך ד"א אשר קרהו בחלום מלמד שהזכיר לה את החלום אשר חלם כענין
 זה בשנה השנית למלך אחשורוש וירא והנה רעש גדול וחזק ובהלה על הארץ ופחד ורעד לכל יושביה
 והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה וינוסו לקולם כל גויי הארץ והנה ביניהם
 גוי אחד קטן ויקומו כל הגוים על הגוי הקטן לאבד זכרו מעל הארץ ויהי היום ההוא חושך לכל העולם
 ויצר לגוי הקטן מאד ויזעקו אל ה' והתנינים נלחמים באכזריות חמה ואין מפריד ביניהם וירא מרדכי
 והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים
 והמעין גבר (נגר) ויהי לנחל שוטף כשטף ים הגדול והולך ושוטף בכל הארץ וירא והנה זרחה השמש
 לכל הארץ ויאור העולם ויתרומם הגוי הקטן והגבוהים הושפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ ויהי
 מהיום ההוא ומעלה וינצור מרדכי את החלום אשר חלם ובעת אשר הצר לו המן אמר לאסתר ע"י
 שלוחה הנה החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך ועתה קומי ובקשי רחמים מאת הקב"ה ובאי לפני
 המלך והתחנני על עמך ועל מולדתך

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יא/א

מהכא ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה עלה אריה מסובכו דוב שוקק זה אחשוורוש דכתיב ביה וארו חיוה אחרי תניינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב מושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל שהם דלים מן המצות רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בעעלתים ימך המקרה ובשפלות ידיים ידלוף הבית בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר המקרה במים עליותיו רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אדם ולא מלך

ספר שמואל ב פרק ו

(טז) וְהָיָה אֲרוֹן יְדֹוּד בְּאֵר דָּוִד וּמִיכַל בַּת שְׂאוּל נִשְׁקְפָה בְּעַד הַחֲלוֹן וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפְּנֵי וּמִכָּרְפַר לִפְנֵי יְדֹוּד וַתָּבוּ לוֹ בַּלְבָּהּ יז) וַיִּבְּאוּ אֶת אֲרוֹן יְדֹוּד וַיִּצְגּוּ אֹתוֹ בְּמִקְוֹמוֹ בַּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֲלוֹת לִפְנֵי יְדֹוּד וּשְׁלָמִים: (יח) וַיְכַל דָּוִד מִהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיִּבְרָךְ אֶת הָעָם בְּשֵׁם יְדֹוּד צְבָאוֹת: (יט) וַיַּחֲלֶק לְכָל הָעָם לְכָל הַמּוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה לְאִישׁ חֶלֶת לֶחֶם אַחַת וְאֲשָׁפָר אֶחָד וְאֲשִׁישָׁה אַחַת וַיִּלְךְ כָּל הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ: (כ) וַיֵּשֶׁב דָּוִד לְבֵרֶךְ אֶת בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת שְׂאוּל לְקִרְאֵת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אִמְהוֹת עֲבָדָיו כִּהְגִּלוֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרִיקִים: (כא) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל מִיכַל לִפְנֵי יְדֹוּד אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאֲבִיךָ וּמִכָּל בֵּיתוֹ לְצִוּוֹת אֹתִי נִגִּיד עַל עַם יְדֹוּד עַל יִשְׂרָאֵל וְשָׁחַקְתִּי לִפְנֵי יְדֹוּד: (כב) וַנִּקְלָתִי עוֹד מִזֹּאת וְהֵייתִי שְׂפֵל בְּעֵינֵי וְעַם הָאִמְהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עִמָּם אַכְבְּדָהּ: (כג) וּלְמִיכַל בַּת שְׂאוּל לֹא הָיָה לָהּ יֶלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ:

תלמוד ירושלמי מסכת סוכה דף כד/א

כתיב וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל בת שאול לקראתו וגו'. מהו אחד הריקים אמר אבא בר כהנא הריקים זה ארכיסטיס. אמרה היום נגלה כבוד בית אבא. אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם הה"ד ויבא אל גדרות הצאן אשר על הדרך ושם מערה. רבי אבון בשם רבי לעזר גדד לפנים מגדר היה. ויבא שאול להסך את רגליו והוה חמי ליה משולשל ציבחד ומסליק ציבחד. אמר דוד היאך מינגע בהדין גובה צדיקא. הדא הוא די א"ל הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנד היום בידי במערה ואמר להרגך ואחוס עליך אין כתיב כאן אלא ותחס עליך. צניעותך חס עליך. ויאמר דוד אל מיכל לפני יי' אשר בחר בי מאביך וגו'. ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה. שאינן אמהות אלא אימהות. ומה נענשה ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. והא כתיב הששי יתרעם לעגלה אשתו. שגעת כעגלה ומתה:

מדרש שמואל פרשה כה

פיסת יד ופיסת עקב מגולין, אלא כולם היו מכובדין ממך. ומה דוד אמר לה. לפני ה' אשר בחר בי מאביך וגו'. אמר לה, של בית אביך מבקשים כבוד עצמן ומניחין כבוד שמים. ואני איני עושה כן, אלא מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים. אמר, תימר שהייתי שפל בעיני אחרים ונבזה ולא בפני עצמי. תלמוד לומר, והייתי שפל בעיני ועם האמהות וגו'. אמר לה דוד, מיכל, חס ושלוש שאין את נקראת מן האמהות, אלא מן האימהות. ותאמר מה נכבד היום וגו'. אמרה, הלואי לעיני בני אדם, אלא לעיני אמהות עבדיו. כהגלות נגלות אחד הריקים. אמר רבי אבא בר כהנא, כאלין ארכי לסטים:

מדרש פנים אחרים נוסח ב פרק ה

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות. נערה מאפרה והפשיטה השק והלבישה הקב"ה מעין מלכות של מעלה שכן הוא אומר מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג). ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית וגו' ויהי כראות המלך את אסתר המלכה. **כיון שראה המלך את אסתר הפך את פניו שלא יראה אותה והיו מלאכי השרת [תולים את פניו שלא בטובתו] והוא צווח ווי ויהי כראות המלך שהיה סנוורין על עיניו כשראה אותה האירו עיניו והושיט לה את השרביט אשר בידו ולא היה לאסתר כח ליגע בראש השרביט ויש אומרים מיכאל משכה והגיעה בראש השרביט אמר לה המלך מה שאני רואה גדולה היא שאלתך ששמת נפשך עליך למות אם היא עד חצי המלכות ותעש אמרה לו אסתר אם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבא המלך והמן היום אל המשתה וגו'. **מה ראתה אסתר לומר ומחר אעשה כדבר המלך אלא שכל זרעו של עמלק למודים הם ליפול במחר וכן הוא אומר מחר אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז ט) וכן בשאלו כעת מחר אשלח לך איש וגו' (ש"א ט טז) וזו כאן ומחר אעשה כדבר המלך מחר הוא שאעשה כדבר המלך ויש אומרים שלא היתה שומעת לו ואותה שעה אמרה לו אני עושה למחר קולוסיין של מלך לכך נאמר ומחר אעשה כדבר המלך:****

ויאמר המלך מהרו את המן. אמר דוד ירבו עצבותם **אחר מהרו (תהלים טז ד) מהרו** את המן לעשות את דבר אסתר:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/ב

ועשרה מחזרין על הפתחים ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים שבעים הויא דכתיב שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך אמר רבי תנחום נדדה שנת מלכו של עולם ורבנן אמרי נדדו עליונים נדדו תחתונים רבא אמר שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה **אמר מאי דקמן דומינתיה אסתר להמן דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה הדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי דהוה מודע לי הדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאיליהן וימצא כתוב כתב מבעי ליה מלמד**

מדרש פנים אחרים נוסח ב פרק ו

בלילה ההוא נדדה שנת המלך א"ר **חלבו בד' מקומות נאמר בלילה ההוא וארבעתן היו בלילי פסחים שנים משל רחל ושנים משל לאה לקיים מה שנאמר וללבן שתי בנות (בראשית כט טו) שתיהן שקולות זו כזו מה שעמד מזו עמד מזו מלכים ומזו עמדו מלכים ומזו עמדו מלכים ומזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים ובשתי לילות של פסח נעשו נסים על ידי בניה של זו שנאמר ויהיה בחצי הלילה (שמות יב כט) זה היה ליל פסח ונעשו נסים על ידי משה שהיה מבני בניה של לאה ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' (מ"ב יט לה) ואותו לילה ליל פסח היה שעלה סנחריב והיה רבשקה שם הלך והציץ על פתח החומה של ירושלים ושמע אותן קוראין הלל ואמר לסנחריב לך וחזור לאחוריד למה אלהיה של אומה זו עסוק הוא להיות עושה להם נסים בלילה הזאת והיה מבזה על ירושלים כשראה אותה אמר בשביל העיר הזאת הקטנה הייתי מייגע כל הצבא הזה היה מבזה עליה שנאמר ינופף ידו הר בת ציון (ישעיה י לב) ואמר לחיילותיו לינו הלילה ובשחרית אנו נוטלין אותה אבן אבן והולכין כנף משלי ממלאה כל ארץ ישראל שנאמר והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל (ישעיה ח ח)**

ושלשה עשר מסעות הלך בו ביום לבא לירושלים שכן הוא אומר בא אל עית עבר במגרון וגו' (ישעיה י כח) עוד היום בנבב לעמוד (שם שם לב) אמר לחילותיו מחר נשכים ונוטלין אותה אבן אבן א"ל הקב"ה אין מבקשים ישינים אלא עוררין לכך נאמר עליהם לעת ערב והנה בלהה (שם יז יד) מה עשה הקדוש ברוך הוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' (שם לו לו) ואותו הלילה ליל הפסח היה ונעשה הנס הזה ע"י חזקיה מבני בניה של לאה. ושנים על ידי בניה של רחל שנאמר ויהי בלילה ההוא ויאמר ה' אל גדעון קום רד במחנה (שופטים ז ט) ליל הפסח היה שכך כתוב והנה צליל לחם שעורים (שם שם יג) זהו העומר שהוא קרב בפסח ואחת בימי מרדכי שהוא מבני בניה של רחל לכך נאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך. ד"א בלילה ההוא. הוא הלילה שנגלה הקב"ה לאברהם אבינו שכן הוא אומר ויוצא אותו החוצה (בראשית טו ה). ד"א בלילה ההוא הוא הלילה שנעשה מלחמה על סיסרא שנאמר הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא (שופטים ה כ). ד"א בלילה ההוא נדדה שנת אבות העולם ממערת המכפלה שכן כתיב הליל ברוש כי נפל ארז (זכריה יא ב) ואין ברוש אלא אברהם שהוא ראש לאבות בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן שנאמר קול יללת הרועים כי שודדה אדרתם (שם שם ג) בו בלילה נדדה שנת כל ישראל והיו בוכין ומספידין שנמכרו להמן לטבח בו בלילה נדדה שנת מרדכי שהיה מתיירא מפני המן שאמר למחר אני צולבו. ד"א בלילה ההוא. נדדה שנת מלאכי השרת שנאמר הן אראלם צעקו חוצה (ישעיה ל ג) לא נאמר שנתו של אחשורוש אלא נדדה שנת המלך שנת של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וכי יש שינה במרום אלא כשישראל חוטאים כביכול עושה עצמו כישן שנאמר עורה למה תישן וגו' (תהלים מד כד) וכשישראל עושין רצונו של מקום הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קכא ד). [ר' חמא בר גריון אמר כל בעלי שינה לא טעמו שינה כל אותו הל

מדרש רבה אסתר הקדמה פסקה ג

לוי ורבי יצחק ר' לוי אומר מי לקח לו חבר ולמחר הוא להריגה מי לקח לו אשה ולמחר היא להריגה ר' יצחק אמר לעבדים ולשפחות אי אתם נקנין אבל אתם נקנין להשמיד להרוג ולאבד שכן אסתר אומרת לאחשורוש ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו וגו' שכן כתב לנו משה רבינו בתורה והתמכרתם שם לאויביכם לעבדים ולשפחות ואין קונה שמא להשמיד להרוג ולאבד כיון שראו הכל התחילו צווחין ווי ויהי ווי שהיה בימי אחשורוש

מדרש פנים אחרים נוסח ב פרק ו

ויאמר חרבונה. חרבונה שונאו של מרדכי היה ומחייב להמן עליו נאמר נפל שור רבו שוחטיו אמר חרבונא וכי רעה זו בלבד עשה לך הוא היה עם בגתן ותרש באותו עצה תדע לך שכן היה שכשהודיעך מרדכי הדבר שטמון היה הנחש בקיטון מיד שוטמו והכין לו צליב והרי הוא בביתו של המן מיד אמר המלך תלוהו עליו הה"ד ישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד (תהלים ז יז) וכתוב וגולל אבן אליו תשוב (משלי כו כז) גולל אבן זה ביתו של יעקב שנמשל כאבן שנאמר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן (בראשית כט ג) אליו תשוב זה המן שזעזע את האבן ושבה אליו. אמרו חכמים שהעץ של המן של ארז היה כטוב לב המלך ביין...אם על המלך טוב יצא דבר מלכות...הטובה ממנה...טובות מראה ... טובת מראה...המלך טוב יכתב לאבדם...כטוב בעיניך...טוב לתת את שאלתי...המן...דבר טוב על המלך...המן שמח וטוב לב המן הרע...בלתה הרעה...רעת המן האגגי...ברעה אשר ימצא את עמי...במבקשי רעתם...מחשבתו הרעה המ"ן העץ=רע נחש ידעי טוב ורעה...ולא יתבוששו...עד"י אובד=דלא ידע...זכור לטוב

רלב"ג על משלי פרק טז פסוק יח

(יח) לפני שבר גאון - הנה הגאווה והגאון וגובה הרוח הוא סבה אל השבר ואל הכשלון וזה מבואר מאד מענין המדה הזאת:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טו/ב

צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתיים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבע במתניתא תנא על ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב שיני רשעים שברת ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שריבבת רבה בר עופרין אמר משום רבי אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד

אבן עזרא על מגילת אסתר פרק ט פסוק כט

(כט) את כל תוקף - כמו חוזק וכמוהו ואם יתקפו האחד והנה כתבה היא והוא: וטעם השנית - בעבור אגרת מרדכי שכתב בראשונה:

הגרי"ז הלוי אסתר פרק ט פסוק כח

[כח] והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר. וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, וצ"ב לשם מאי כ' שנעשים בכל דור ודור ומשפחה וכו':

ונראה דהנה ברמב"ם פ"ד מהל' ממרים ה"ז מבו' שבתקנת בי"ד בעינן ב' תנאים שיהי' רוב ציבור יכולים לעמוד בה, וגם פשטה בכל ישראל, אז יש לה כח של תקנה קיימת, והכס"מ הוסיף דדינא דרוב ציבור יכולין לעמוד בעינן לעולם. ואם יהיה זמן שאין הציבור יכולין לעמוד אז אינה תקנה עיי"ש. ולפי"ז זהו ביאור הכתוב, דנעשים בכל דור ודור - כדברי הכס"מ שהתקנה פשטה בשעתה ובכל דור ודור, ומשפחה ומשפחה וכו'. - דפשטה בכל ישראל. ע"כ לא יעברו מתוך היהודים ולא יסוף זכרם מזרעם:

אבן עזרא על מגילת אסתר פרק ט פסוק כח

(כח) והטעם והימים האלה נזכרים ונעשים - לעשות כן כל המשפחות וכל המדינות שלא יחשוב אדם כי אינו חייב מי שהוא במקום שלא היה שם יהודי בימי הניסים או במדינה חדשה: יסוף - יכלה כמו יחדו יסופו והם מהשניים כי תמצא בעלזמו הלמ"ד והנה זאת הפרשה הגיד' ששמרו ישראל זאת המצוה ואחר כך נטשוה על כן הוצרך מרדכי שתכתוב אסתר בעבור היותה מלכה:

משך חכמה על מגילת אסתר פרק ט פסוק כז

(כז) ככתבם וכזמנם - הנה הלועז ששמע אשורי יצא (דף יז במשנה) ומקודם היה הכתב עברי והיה צ"ל כתוב בכתב עברי, ואחרי זה היה הכתב אשורי וצ"ל כתוב בכתב אשורי, לכן אמר ככתבם וכזמנם, כזמן שיהיה אז הכתב אצל היהודים כן תכתב המגילה, ולכן דריש מו"ו דיוצא דלוקפיה כמורדיא דלוברת, (דף טז:) הוראה בוי"ו שלא נשתנה אחרי זה ע"י עזרא שבכולהו נשתנה עיין פרק כ"ג (סנהדרין כא: כב) ודו"ק.

ספר קול אליהו על מגילת אסתר פרק ט פסוק כז

בגמרא מסכת מגילה (דף ז' ע"א) אסתר ברוח הקודש נאמרה וכו' אמר שמואל וכו' שנאמר קימו וקבלו קיימו למעלה מה שקיבלו למטה וכו' ואמרינן שם בגמרא דרבא אמר דדברי שמואל לית להו פירכא וכו' ע"ש, והקשו בתוס' הא במס' שבת (דף פ"ח) גבי מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא שם דהדר קבלוהו בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר וכו' ע"ש, ויש לתרץ דהנה בקרא דקימו וקבלו יש קרי וכתוב, דהקרי הוא וקבלו, והכתיב הוא וקבל, א"כ י"ל דהכא למד שמואל מהקרי קבלו, דקיימו למעלה מה שקבלו למטה, והתם במס' שבת למד רבא מהכתיב, קבלו, דקיימו השתא מה שקבל משה רבינו ע"ה מכבר, והראיה דהכא במס' מגילה הגירסא "שנאמר" קימו וקבלו ר"ל הקרי שאומרים אנחנו, ובמסכת שבת הגירסא "דכתיב" קימו וקבלו היינו הכתיב. (פנינים יקרים):

אבן עזרא על מגילת אסתר פרק ט פסוק ל

(ל) וטעם דברי שלום - שלא יפחדו בעבור שעזבו מצות פורים: וטעם אמת - שהם חייבים לשמור הפורים כאשר קבלו על נפשם והעד על זה הפי' שהוא אמת ומאמר אסתר קיים דברי הפורים והנה לא נתקיים על יד מרדכי לבדו עד שכתבה אסתר וטעם קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות על דעת רבים על יום תענית אסתר, והמכחישים אמרו כי על שלשה ימים שהתענו בניסן הכתוב מדבר וכל ישראל ראויין להתענות כן תמיד ולפי דעתי שחכמינו ז"ל קבעו התענית יום הפחד וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת והטעם כי קיימו היהודים על נפשם לשמוח בימי הפורים כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית כי הנביא לא ציום שיתענו כאשר אפרש במקומו ואנחנו חייבים שלא נשיג גבול ראשונים:

משך חכמה על מגילת אסתר פרק ט פסוק ל

(ל) וישלח ספרים אל כל היהודים כו' דברי שלום ואמת, לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כו' - ודרשו ז"ל (מגלה ב) זמנו של זה לא כזמנו של זה, וזמנים הרבה תקנו להם י"א י"ב י"ג לכפרים. וביבמות פ"ק (דף יד) רמי ריש לקיש הא כתיב לא תתגודדו לא תעשו אגודות יעו"ש במסקנא, ופרשו הראשונים, עיין בריטב"א, דאימתי שייך לא תתגודדו דוקא כגון צרת הבת שב"ש מחייבין לה ביבום וב"ה פוטרין, נמצא דעל צרת הבת של ב"ש היו ב"ה אומרין שהיא אשת אח והולד ממזר, וכן על של ב"ה היו ב"ש אומרים שהיא שומרת יבם שניסת לשוק, דפליגיבזה, דלמר לא הוי דברי ב"ה אמת וצריכין לחזור מהוראתן ולמר לא הוי דברי ב"ש אמת ושייך בל תתגודדו, אבל כאן במגילה הלא כו"ע מודו דבני כפרים בעו למקרי ביום הכניסה, ובני כרכים בט"ו, ובני עיירות בי"ד, ולכולהו כדין עבדי, וזה תירוץ מספיק, וכעין זה כתב הרא"ז.

וקוטב הסברא, אם חד מנהון הוי שקר לדברי חבירו אז יהיה מחלוקת גדול בישראל ויעשו התורה כשתי תורות, אבל כאן שלכל אחד חבירו עושה כדין האמיתי מאי שייך כאן לא תתגודדו, [ועיין שם ביבמות אעפ"כ לא נמנעו משום שנאמר והאמת והשלום אהבו (זכריה ח, יט) יעו"ש היטב], וזה שאמר וישלח ספרים כו' דברי שלום, שיהיה שלום לכולם, ואמת, שכל אחד עושה כהאמת, לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם, היינו בזמנים הרבה שתקנו להם דליכא משום בל תתגודדו ודו"ק.

משך חכמה על מגילת אסתר פרק ט פסוק לא

(לא) לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם - יתכן כי אצל העמים מונין היום יום ולילה וא"כ היה הנס ביום י"ד ולילה שלאחריו וכן למוקפין וגורת המן היה ביום י"ג ולילה שלאחריו, רק אצל דת הישראלי היום הולך אחר הלילה, לכן שלח ספרים לקיים את ימי הפורים האלה בזמנים של היהודים שהיום הולך אחר הלילה. ולכן אמר בירושלמי (א-ד) דסעודת פורים שחל בשבת מאחרין בליל ט"ז,

שהמנוחה היה בו אז ולא שייך על זה לא יעבור כמו דפרישית, ועיין ר"ן פ"ק שם. (דף ג ד"ה מתני') רק ששלח באגרת הפורים השנית לעשות כפי כל הזמנים של היהודים שתחלתן מן הלילה, ודברי הצומות, שצומות אסתר היה לילה ויום, כן צומות דדברי קבלה הוא לילה ויום ודו"ק.

ובזה א"ש דמשה נולד בז' אדר (מגלה יג:), ואמרו בפ"ק דסוטה (דף יב) שנתמלא הבית אורה, וע"כ בליל ז' אדר, ומת בעצם היום בז' אדר, ולכן המן שחשב בלבו שהיום מתחיל מן הבקר והלילה אחריו א"כ נולד בששה לאדר ומת בשבעה, שהלילה שלפניו הוא מיום אחר, לכן אמרו (מגילה יג:): ולא ידע שבו ביום נולד היינו שטעה בחשבון, פירוש שאם הקב"ה משלים שנותיהן של צדיקים (קדושין לח) א"כ לא שייך לומר שהמזל רע שמת, אחרי שסוף אדם למות ומתחלת לידתו נגזר עליו שימות באותו יום, וא"כ אדרבא נולד משה מושיען של ישראל בז' אדר והחודש הוא שנולד בו, אבל אם אינו משלים שנותיהן, א"כ הוא סימן רע להיות שמת באותו חודש, והוא סימן רע שהיה יכול למות בחודש אחר.

ולזה לפי טעותו נולד בו' אדר ומת בז' לכן החודש סימן רע, אבל באמת הלילה הוא היה ז' אדר וא"כ מוכרח היה למות באותו חודש ואדרבא מזלו של אדר טוב שנולד בו מושיען של ישראל ודו"ק. אמנם יתכן לדרוש, דכתיב ביום אחד באגרות הראשונות והשניות (אסתר ג, יג, ח, יב), ונדרוש יום אחד ממעשה בראשית שהלילה קודם ליום וכמו דדריש ב"ז במשנה פרק או"ב (חולין פג) יעויין היטב ודו"ק.

אבן עזרא על מגילת אסתר פרק ט פסוק לב

(לב) ומלת האלה - שב אל דברי לא אל הפורים:

ונכתב בספר - בפתחות הבי"ת הוא הידוע בימיהם ואבד הספר כאשר לא מצאנו מדרש עדו וספרי שלמה וספרי דברי הימים למלכי ישראל וספר מלחמות ה' וספר הישר:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז/א

חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רבעים עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתב זאת זכרון בספר כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה כתנאי כתב זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים דברי רבי יהושע רבי אלעזר המודעי אומר כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה אמר רב יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתוב מיתבי רבי מאיר אומר קהלת אינו מטמא את הידים ומחלוקת בשיר השירים רבי יוסי אומר שיר השירים מטמא את הידים ומחלוקת בקהלת רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל אבל רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים הוא דאמר כרבי יהושע תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר קהלת אינו מטמא את הידים מפני שחכמתו של שלמה היא אמרו לו וכי זו בלבד אמר והלא כבר נאמר וידבר שלשת אלפים משל ואומר אל תוסף על דבריו מאי ואומר וכי תימא מימר טובא אמר דאי בעי איכתיב ודאי בעי לא איכתיב תא שמע אל תוסף על דבריו תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל רואיה רבי מאיר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויודע הדבר למרדכי רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו שנאמר קימו וקבלו קימו למעלה מה

שקיבלו למטה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פירכא דרבי אליעזר
סברא הוא דלא הוה אי

מהרש"א

כתבוני לדורות כו'. פי' שבקשה אסתר שתהיה המגילה מכלל הכתובים וכשפרש"י בפסוק ומאמר
אסתר קיים גו' ונכתב בספר גו' אסתר בקשה מחכמי הדור לקבעה ולכתוב בספר זה עם שאר
כתובים וזהו ונכתב בספר עכ"ל והשיבו לה דהכתוב מיעט את המגילה מהיותה מכלל הכתובים
דכתיב הלא כתבתי לך וגו' שאמר הכתוב בתחלה הט אזנך ושמע לדברי חכמים כו' פי' שתהיה
המגילה מכלל המצות שאינן אלא דברי חכמים כמו מצות נר חנוכה ולא מכלל מצות הכתובים
הנאמרים ברוח הקדש כדכתיב בתר הכי הלא כתבתי לך שלישים גו' אין לך לרבעו עד שמצאו להם
סמך מן המקרא דהמגילה היא מכלל השלשה כמאן דסבירא ליה הכי דכתיב כתוב זאת מה שכתוב
כאן ובמשנה תורה הוא מקום אחד זכרון מה שכתוב בנביאים הוא מקום ב' בספר מה שכתוב
במגילה הוא מקום שלישי וכתבתי לך שלישים יתפרש השתא טפי אתורה נביאים וכתובים והכי
מפרש בירושלמי כתוב בתורה כמה דתימא וזאת התורה זכרון אלו נביאים דכתיב ויכתב ספר זכרון
לפניו גו' בספר אלו כתובים דכתיב ומאמר אסתר גו' ונכתב בספר גו' ועוד אמרו בירושלמי שהשיבו
לה משום דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה בתורה
ונביאים וכתובים ואיכא למימר דתלמודנו לא חש ששיבו לה כן דאין כאן משום דאין נביא רשאי
לחדש דהא איכא ק"ו כדלקמן ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממיתה לחיים לא כ"ש ומיהו לא סגי
לך בהאי קל וחומר ואיצטריך קראי דהכא דמשום האי ק"ו ראוי לאומרה במצות חכמים כמו השירה
אבל לקובעה בין הכתובים ליכא למילף מקל וחומר אי לאו הני קראי ור' יהושע נמי דפליג הכא היינו
שלא ניתנה לקובעה בין הכתובים להיות מטמא את הידים אבל לקרותה מדברי חכמים אית ליה מקל
וחומר דלקמן:

רמב"ם יד החזקה הלכות מגילה פרק ב

(יח) כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת
כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם ואע"פ שכל זכרון הצרות
יבטל שנאמר (ישעיהו ס"ה) כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני ימי הפורים לא יבטלו
שנאמר (אסתר ט') וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. [השגת
הראב"ד - כל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל א"א דבר הדיוטות הוא זה כי לא יבטל ספר
מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה
לא תבטל מלקרות אותה בצבור]

זוהר חלק ב דף קצא/ב

דבה היא שעתא דנחית משה וקביל אורייתא בלחודוי, כללא דכל ישראל, ואיהו קביל אורייתא
בעלמא, ואפילו מגלת אסתר, דכתיב (אסתר ט כז) וקבל היהודים, וקבלו היהודים מבעי ליה, מאי
וקבל, אלא דא משה דאיהו היהודים, כללא דיהודאי

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יט/א

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר מבלילה הוא אמר רבי יוחנן וכולן מקרא אחד דרשו ותכתב אסתר
המלכה ומרדכי היהודי את כל תוקף מאן דאמר כולה תוקפו של אחשוורוש ומאן דאמר מאיש יהודי
תוקפו של מרדכי ומאן דאמר מאחר הדברים האלה תוקפו של המן ומאן דאמר מבלילה הוא תוקפו

של נס רב הונא אמר מהכא ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם מאן דאמר כולה מה ראה אחשורוש שגשגתמש בכלים של בית המקדש על ככה משום דחשיב שבעים שנין ולא איפרוק ומה הגיע אליהם דקטל ושתי ומאן דאמר מאיש יהודי מה ראה מרדכי דאיכני בהמן על ככה דשוי נפשיה עבודה זרה ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא ומאן דאמר מאחר הדברים האלה מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ומה הגיע אליהם ותלו אותו ואת בניו על העץ ומאן דאמר מבלילה ההוא מה ראה אחשורוש להביא את ספר הזכרונות על ככה דזמינתיה אסתר להמן בהדיה ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה ואמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטי גדין כשרה אמר רב נחמן ובלבד שיהו משולשין אמר רב יהודה אמר שמואל הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא אמר רבא לא אמרן אלא דלא מחסרא ומייתרא פורתא אבל מחסרא ומייתרא פורתא לית לן בה לוי בר שמואל הוה קא קרי קמיה דרב יהודה במגילה הכתובה בין הכתובים אמר ליה הרי אמרו הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ומחו לה אמוחא בצבור שנו ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שיוור התפר הלכה למשה מסיני ומחו לה אמוחא ולא אמרו אלא כדי שלא יקרע ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אלמלי נשתייר במערה שעמד בה משה ואליהו כמלא נקב מחט סדקית לא היו יכולין לעמוד מפני האורה שנאמר כי לא יראני האדם וחי ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י/ב

לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא ושמתו כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי ושרים זה המן ועשרת בניו רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא כי עבדים אנחנו ובעבודתנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס אימתי בזמן המן רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים באש בימי נבוכדנצר הרשע ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרויה בימי המן רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים באש בימי נבוכדנצר הרשע ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרויה בימי המן רבי יוחנן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר ריש לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב ביה עלה אריה מסובכו דוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה וארו חייה אחרי תניינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב

ספר ירמיה פרק כט

(ד) כה אמר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם בְּבִלְהָ: (ה) בְּנֵי בְּתָרִים וְשִׁבּוּ וְנָטְעוּ גִּזְרֵי וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן: (ו) קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוּת וּקְחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנְשֵׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוּת וּרְבוּ שָׁם וְאַל תִּמְעֹטוּ: (ז) וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְעַדָּהּ אֵל יְהוָה כִּי בְשָׁלוֹמָה יְהִי לָכֶם שְׁלוֹם:

name: Dr Colin Naturman

country: Cape Town, South Africa

subject: Esther

content: I listened with great interest to your episode with Stephen Rosenberg but I have to disagree with his views. I started writing a few points on the subject but it has turned into a whole megillah. I hope you enjoy reading it as much as I enjoyed writing it :) I have to disagree with Stephen Rosenberg's conclusions regarding the historical context of the book of Esther and the identity of Achashverosh. Firstly, the equation of Achashverosh with Xerxes I is contrary to recorded tradition and is instead a product of the late 19th century's "modernist" know-it-all attitude amongst secular scholars which typically rejects tradition for alternative fabricated explanations based on the notion that modern man is so much more clever and knows so much more than what traditional sources recorded. The recorded tradition is that Achashverosh is Artaxerxes II Mnemon. We know this because when the Megillah was translated into Greek and expanded upon to produce the Greek Esther included in the Septuagint, Ahasuerus is called Artaxerxes in Greek, not Xerxes. More precisely he is identified as "Artaxerxes the Great" and "Artaxerxes - this Artaxerxes controlled 127 lands from India", in other words the king we know as Artaxerxes II. That this description is indeed Artaxerxes II and not I or III, as was well understood in antiquity as the Christian historian John of Ephesus records explicitly that Artaxerxes II was the king in the book of Esther. John's writings do not survive to modern times but his identification of the king is preserved by Bar-Hebraeus who cited John in this regard. Additionally in the account of Purim given by Josephus who wrote from the perspective of a secular historian, the king is also called Artaxerxes even though his account is not based on the Greek version of the Book of Esther but instead on the Hebrew version and the accompanying body of oral tradition surrounding the events some of which were also recorded in the Greek Esther. Josephus' account of the genealogy of the Persian kings is somewhat confused but he nevertheless presents this Artaxerxes as coming to power after the events of Ezra and Nehemiah which again implies that it is Artaxerxes II that we are dealing with not Artaxerxes I and certainly not Xerxes I. The Persian historian Al-Tabari also recorded tradition independent of Jewish and Christian sources that the events relating to Queen Esther (known as Asturya in Persia) had occurred during the reign of Artaxerxes II. However, Al-Tabari tried to amalgamate the Persian and Jewish accounts and was confused by the very different name Achashverosh used for the king by the Jews and wrongly assumed that this was the Achashverosh who had been the ally of Nebuchadnezzar (mentioned in the book of Tobit). He thus confuses the historical period of Artaxerxes II with that of Nebuchadnezzar and thus believed Esther to have been married to a minor regent named "Achashverosh" who was subservient to the real Persian king of the time Artaxerxes II. The identity of the king is also preserved in Persian tradition recorded by the Islamic historian Masudi. Masudi did not use Jewish or Christian sources nor Al-Tabari's confused account and did not even know that the name of the Jewish queen was Esther, but he recorded a Persian tradition that a Jewish woman had married a king named Bahman and had thus saved her people. "Bahman" we know was the epithet of Artaxerxes II (called Ardashir Bahman in Farsi) - the equivalent of the Greek epithet "Mnemon" (mindful) applied to him. Masudi also records that the Jewish queen's daughter was Khumay an important queen in Persian tradition. Al-

Tabari had recorded her as being the daughter of Artaxerxes II despite not realising that the Achashverosh to whom Esther was married was logically the same individual. Thus with the exception of some confusion in Al-Tabari's account, tradition clearly records Artaxerxes II as being Achashverosh, the king of the book of Esther. In the 19th century, with the translation of ancient cuneiform inscriptions, it was recognised that the Hebrew "Achashverosh" was in fact the equivalent of the name "Xerxes" used for several Persian kings by the Greeks. "Xerxes" was known to have a common origin with the Farsi name for these kings, "Khashayarshah", but at first glance these appear to be quite different to Hebrew "Achashverosh" regarding the placement of vowels and stress. However it was discovered that the old Persian form was "Khshayarsha", a real tongue twister for Semitic speakers (as well as for Greeks) and that the Bablylonians introduced an initial vowel in their pronunciation resulting in forms such as "Achshiyarshu" and subsequently "Achshiyarshu" and that this is the only plausible origin of the Hebrew "Achashverosh". Modernist scholars jumped at the opportunity to reject tradition and declared that this now proved that Achashverosh was really the king known to the Greeks as Xerxes I, and this is essentially the argument used by Stephen Rosenberg. However it requires us to reject the Septuagint, Josephus, John of Ephesus, Bar Hebraeus, Masudi and the whole of Al-Tabari as well as the further evidence I will present below, without sufficient reason. The scholars who now identified Achashverosh with Xerxes I were well aware that traditional sources called him Artaxerxes not Xerxes but they dismissed this as a mistake on the part the translators who must have thought that "Artaxerxes" sounded closer to Achverosh than "Xerxes". Their argument does not hold water as Jewish authorities were well aware that the name "Achashverosh" was not a Hebrew equivalent of the name "Artaxerxes". We know this firstly as the book of Ezra-Nehemiah mentions both a king "Achashverosh" and a king "Artachshasta" before the time of Esther and it is the latter name which is clearly the Hebrew form of the Persian "Artakhshatsha" i.e Artaxerxes. But most importantly, the Midrash Esther Rabbah which provides commentary on the book of Esther records that Artachshasta (Artaxerxes) was a different name for Achashverosh thus refuting the idea that the use of the name Artaxerxes for the king in the Greek Esther and Josephus is a result of a mistranslation of Achashverosh. Additionally in the Septuagint, the name Achashverosh when referring to other kings (i.e. in Daniel, Ezra-Nehemiah and the apocryphal book of Tobit) was not translated as Artaxerxes, instead a Greek transliteration of Achashverosh was used. The use of Artaxerxes in Greek exclusively for the Achashverosh of the book of Esther is clearly a deliberate use of a non-equivalent name based on knowledge that the king also bore this different name and that Greek readers would know him by this name. This was also the understanding of the Christian translator Jerome who produced a Latin version of the book of Esther for his Vulgate taking into account both the Hebrew and Greek versions. Jerome presents Achashverosh (Ahasuerus in Latin) and Artaxerxes as two different names for the king. Indeed, the fact that a Persian king was called Achverosh/Xerxes in no way logically implies that he must be Xerxes I. The name is known with certainty to have been used for numerous different Persian kings of the period. Besides Xerxes I, the king Xerxes II the former's grandson was known primarily by this name to the Greeks. Additionally, Manetho part of whose writings were preserved by Josephus, used the name Xerxes for the king typically known to the Greeks as Artaxerxes I, the son of Xerxes I and father of Xerxes II. The king known to the Greeks by the family name Cyaxares had two

names in variant Jewish accounts of the story of Tobit, in some he is called Achiachar which like the Greek "Cyaxares" is understood as a garbling of the original Persian tongue twister "Uvakhshtra", but in others he is called Achashverosh i.e. Xerxes. Achashverosh/Xerxes is also the name given in the book of Daniel to the father of Darius the Mede the Persian ruler of Babylon under Cyrus. This Xerxes might be the same person as Cyaxares already mentioned or he might be the latter's son who is known more commonly as Astyages in which case he is yet another Achashverosh/Xerxes. Most importantly we have evidence from sources independent of Jewish tradition suggesting that Artaxerxes II was also called Achashverosh. A Babylonian inscription dating to his time names him "Arshu", this name explains the Greek name "Arsicas" used for him by Ctesias, it is understood to be a Greek rendering of this name Arshu with the Persian hypocoristic suffix -ke added i.e. "Arshu-ke". However the use of this suffix indicates that Arshu is not a complete name in its own right but a shortened name and the Babylonian form of Xerxes, "Achshiyarshu" is the plausible candidate for the full name. This is corroborated by the name for the king used by Deinon in Greek, "Oarses" which can be understood to be a Greek rendition of "Achshiyarshu" which simply drops the guttural sounds that the Greeks could not pronounce as is also the case with Greek renditions of Hebrew names. Thus the fact that "Achashverosh" is equivalent to "Xerxes" in no way implies that he must be Xerxes I and the identification of him as Artaxerxes II is consistent with evidence we have from non-Jewish sources regarding alternative names for this king. There is in fact more evidence confirming the identification of the Achashverosh of Esther with Artaxerxes II, but first we need to look at another point where Stephen Rosenberg's views are contradicted by recorded tradition. Stephen Rosenberg's thesis is that the real reason behind Haman's plot against the Jews was related to tax collection. But tradition records that it had to do with religion and the refusal of the Jews to worship Haman as a god. We know this firstly because the Megillah itself records quite plainly that Achashverosh had ordered people to bow down to Haman and that Mordecai by virtue of being Jewish could not, and that when Haman learnt of this he ordered the extermination of the Jews. Now the Megillah doesn't go into further detail on the Jewish religious reason behind why Jews could not bow to Haman. In fact the Megillah says as little as possible about religion not mentioning G-d at all but also ignoring Persian religion and passing over any explanation of how either Jews or Persians understood this bowing down that had been decreed. And this is what one would expect of the Megillah if, as tradition understands it, the hostility to the Jews was the result of religious differences with the Persians. The events of Purim had to be recorded but in a manner that would play down the deeper religious differences that had resulted in the hostility towards the Jews in the first place. Now we know that Judaism does not have anything against bowing to a person as a sign of respect but it does have a problem with Jews bowing down to false gods. Given this it is pretty clear from the Megillah itself (not simply from the Rabbis much later) that we are dealing with a case of Haman being treated as a god, otherwise the claim that it was because of being Jewish that Mordecai could not bow to him makes no sense at all. This was indeed how the events are recorded by Josephus, he does not simply say that the king had ordered people to bow to Haman, he uses the word "prosekynoun" which denotes worship in a religious sense. This traditional understanding that Haman was being worshipped as a god is of course recorded explicitly in the Talmud in Sanhedrin 61b which notes that Haman had set himself up as a god. Rashi's commentary on Esther 3:2 understood the situation in the

same way. All this Stephen Rosenberg dismisses with no good reason for the sake of his own view which in his own terms has been "deciphered" from Esther as opposed to being stated in any known historical source. But the Tosefta and Esther Rabbah also record another piece of information relating to how religion was in fact behind the events. They mention that Haman had an image of an idol sewn into his garment and that people were thus being forced to worship the idol when bowing down to him. Stephen Rosenberg dismisses this as a story that the Rabbis made up in order to explain why Jews couldn't bow to Haman, but this does not hold water. The understanding that Haman was setting himself up as a god is sufficient explanation, there was no need for the Rabbis to invent an additional story, in particular no need to invent such details as the idol being sewn into the garment. Indeed we have historical evidence corroborating the tradition that the worship of an idol was involved. Josephus preserved an account of Jews being persecuted by the Persians and being forced to worship at Persian erected shrines. Josephus takes this account from a book on Jewish history he refers to as "Peri Ioudaion" (About the Jews) which he credited to Hecataeus of Abdera. (Scholars with too much free time on their hands have whole debates on whether Josephus got the author correct or not, but these arguments are of no consequence to our topic.) Now Josephus does not explain the context of these events, but the only record we have in Jewish tradition of Persians persecuting Jews is the case of Haman. Moreover the event described in the Peri Ioudaion matches up with an account given by the Babylonian historian Berossus (preserved by Clement of Alexandria) that Artaxerxes II had introduced idols of the goddess Anahita all over the Persian empire. This evidence not only corroborates the Rabbinical tradition that the worship of an idol was involved it further confirms that Achashverosh was Artaxerxes II! We also have historical circumstantial evidence corroborating that Haman was worshipped as a god, not only Haman himself but also his father Hammedatha and that this worship continued after their deaths and was still going on in Roman times. Strabo recorded that images of "Omanus and Anadatus" were worshipped in the city of Zela together with the goddess Anahita and mentions that such images were common in temples of Anahita and Omanus. As observed by scholars going back to at least the 19th century, these names look very much like Haman and Hammedatha. Now we know that Anahita was a Persian goddess but "Omanus and Anadatus" are not the names of traditional Persian gods. Numerous attempts have been made by scholars to try match these names to known or conjectured gods but none of these have been generally accepted. The explanation that these refer to Haman and Hammedatha accords with the Jewish tradition that Haman was being worshipped as a god and with the circumstantial evidence above from the Peri Ioudaion and Berossus linking persecution of Jews by Persians with the worship of Anahita under Artaxerxes II.